

Прудникова Т.И.

УДК 811.161.2'373.72

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СЕРЦЯ В АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

Анотація. У статті аналізуються концептуальні метафори й відповідні когнітивні моделі концепту СЕРЦЕ у авторській картині світу Михайла Коцюбинського. Як засвідчує матеріал, концепт СЕРЦЕ у творах Михайла Коцюбинського продукується такими когнітивними моделями: серце – речовина, серце – вода, серце – тварина, серце – комаха, серце – птах, серце – людина, серце – вмістилище (скринька), серце – предмет та ін.

Дослідження засвідчує, що в авторській картині світу Михайла Коцюбинського концепт СЕРЦЕ продукується, в основному, традиційними когнітивними моделями. Найчастіше серце у творах Михайла Коцюбинського аналогізується з людиною, вогнем, вмістилищем, предметом. З'ясовано, що концепт СЕРЦЕ характеризується відповідним змістом, постійною динамікою, особливостями об'єктивності та потребує подальших досліджень.

Ключові слова: концепт, серце, концептуалізація, когнітивна модель, метафора, людина.

Аннотация. В статье анализируются концептуальные метафоры и соответствующие когнитивные модели концепта СЕРДЦЕ в авторской картине мира Михаила Коцюбинского. Как свидетельствует материал, концепт СЕРДЦЕ в произведениях Михаила Коцюбинского передается следующими когнитивными моделями: сердце – вещество, сердце – вода, сердце – животное, сердце – насекомое, сердце – птица, сердце – человек, сердце – сундук, сердце – предмет и др.

Исследование показало, что в авторской картине мира Михаила Коцюбинского концепт СЕРДЦЕ передается, в основном, традиционными когнитивными моделями. Наиболее часто в произведениях Михаила Коцюбинского сердце уподобается человеку, огню, сундуку (шкапу), предмету. Определено, что концепт СЕРДЦЕ характеризуется соответствующим содержанием, постоянной динамикой, особенностями объективации.

Ключевые слова: концепт, сердце, концептуализация, когнитивная модель, метафора, человек.

Summary. This article analyzes the conceptual metaphors and corresponding cognitive models of concept HEART in the picture of the world of Michael Kotsyubinsky. The concept HEART in the works of Michael Kotsyubinsky represented by the following cognitive models: the heart – the substance, the heart – the water, the heart – an animal heart – an insect, heart – a bird, heart – a man, heart – container (casket), the heart – the subject, etc.

The research showed that in the author's view of the world of Michael Kotsyubinsky concept HEART transmitted mainly by traditional cognitive models. In the works of Michael Kotsyubinsky the heart more often compared with a man, fire, container and subject. Determined that the concept HEART is characterized by the relevant content, constant dynamics, peculiar objectification. The concept HEART requires for the further research.

The article deals with the theoretical generalization and some aspects of solving of scientific problem which connected with distinguishing and investigating some cognitive models of concept HEART.

It was describing different ways for learning metaphor.

Key words: concept, heart, conceptualization, cognitive model, metaphor, man.

Дослідження концептосфер і їхніх складників-концептів дозволяє визначити співвідношення універсального, національного й індивідуально-авторського в концептуальній, мовній і художній картині світу. Зауважимо, що питання визначення одиниці мовно-концептуальної картини світу поета в сучасній науці остаточно не вирішене. Дослідження принципів світорозуміння художника слова й експлікації концептуального змісту літературних творів зумовлює подальшу розробку проблем ідентифікації одиниць індивідуально-авторської художньої системи. У зв'язку з цим у фокус когнітивних досліджень семантики художнього тексту потрапили концепти, що «характеризують авторський вибір концептуальних пріоритетів і формують індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, яка визначається естетичними домінантами письменника» [12, с. 170].

Метафорі належить чільне місце серед тих засобів виразності, що беруть участь у створенні образів, тому як мовне явище метафора здавна привертала до себе увагу дослідників. Семасіологічний підхід до вивчення метафори обґрунтовано в працях Н. Арутюнової [1; 2], О. Балабан [3], В.Виноградова [5], І. Львівської [6], О. Тараненка [17; 18; 19], О.Черкасової [24] та ін. В українській лінгвістиці до кінця ХХ ст. метафору досліджували переважно в лексико-семантичному, лінгвостилістичному та граматичному аспектах (І. Білодід, Н. Бойко, В. Ващенко, С. Єрмоленко, В.Калашник, В. Кононенко, Л.Мацько, А. Мойсієнко, Л. Пустовіт, В.Русанівський, Л. Ставицька, Г. Сюта, Л. Тиха, О. Тищенко та ін.). Л. Кравець проаналізувала метафоричний світ поетичних творів вітчизняної літератури ХХ ст. [9]. В останнє десятиліття «почали застосовувати теорію концептуальної метафори для виявлення особливостей формування нових образів та специфіки їх функціонування в поезії (Л.Белехова), для встановлення мотиваційної основи метафоризації цих процесів (О. Селіванова), з метою аналізу політичної метафори (І. Філатенко, Х. Дацишин, О. Чадук та ін.» [9, с. 4]. Н. Бойко слушно зауважує, що «метафоричні назви осіб відображають нестандартну поведінку людини, нетипові риси характеру. В основу емотивно-маркованих оцінних іменників покладено специфічні зовнішні та внутрішні ознаки людини, акумульовані попереднім досвідом народу в серію образів, що всебічно кваліфікують й містять у собі стійку (здебільшого негативну) оцінку» [4, с. 294]. О. Цапок наголошує на тому, що саме відокремлення «зв'язку метафори з психічними і мисленнєвими процесами вплинуло на формування когнітивного підходу до її визначення» [22, с. 43]. Згідно з цим підходом метафору витлумачують як винятково когнітивне явище [14, с. 139; 20, с.

46; 21]. Деякі вчені, зокрема М. Джонсон [10], Дж. Лакофф [10], В. Телія [20, с. 48], А. Ченкі [23, с. 70], звертають увагу на «концептуальну функцію метафори», тобто метафора існує для виникнення концептів та їх мовної репрезентації.

В основі концептуальних метафор знаходяться когнітивні моделі. Вчені під когнітивною моделлю розуміють «деякий стереотипний образ, за допомогою якого організується досвід, знання про світ [13, с. 8]. На думку М. Піменової, «концептуальні метафори й відповідні їй відповідні когнітивні моделі, які використовують для опису внутрішнього світу людини, можна представити у вигляді типової структури концептів» [13, с. 9]. Соматизм *серце* виявляє різнопланові функціональні властивості, що, як зауважує В. Маслова, і зумовлює складність дослідження його символів, образів, міфологем [11, с. 138].

Мета статті – визначити концептуальні метафори й відповідні когнітивні моделі концепту СЕРЦЕ в авторській картині світу Михайла Коцюбинського (на матеріалі творів: Коцюбинський М. М. : твори в трьох томах / М. М. Коцюбинський : Дніпро, Т.1. – 1979. – 317 с.; Коцюбинський М. М. : твори в трьох томах / М. М. Коцюбинський : Дніпро, Т.2. – 1979. – 287 с.).

Розглянемо якими когнітивними моделями представлений концепт СЕРЦЕ в авторській картині світу Михайла Коцюбинського. Образ серця диференціюється на основі уявлень про живу й неживу природу в українській концептуальній картині світу. На думку дослідниці Марини Піменової, концептуальні метафори неживої природи можна розділити на дві групи: ознаки стихій і ознаки речовини [13, с. 252].

Концепт СЕРЦЕ у творах Михайла Коцюбинського продукується когнітивними моделями на позначення назв стихій. Наприклад, когнітивна модель **серце – вода** : *Алі здалося, що ті очі пірнули в його серце і він поніс їх з собою* [8, с. 93]; характеристика води : *П'яти її немов прикипали до землі; серце хололо, в голові була одна думка, одне бажання, щоб ця дорога розтяглася без кінця-краю* [7, с. 252]; *Але згодом, поньокуючи на коні, що бігали кружка на припоні по снопах пшениці, Йов скоса поглядав уже на Гашицу, на її сильні, жиливі руки, якими вона зручно трясла решето, віючи зерно та засипаючи половою, мов снігом, увесь гурман, і чув, що в його серці тане завзятість* [7, с. 255].

Серце характеризується ознаками кипіння, що представлено у текстах фразеологічними одиницями : *Вже в неї [Олександри] накіпало коло серця!* [7, с. 34]; *В серці у Гната накіпала ненависть до нелюбої жінки, нехтї до своєї хати* [с. 34]; *яким обкипає серце від довгого пробування на чужині Я так і обомліла. Відьма, се ж вона – відьма! Скипіло моє серце* [7, с. 267]; *Досада закипала в серці Параскіці і пекучими слізьми спадала з сірих, олив'яних, отаких саме, як ті олив'яні ложки, що лежать в миснику, очей* [7, с. 271].

У творах Михайла Коцюбинського, як засвідчує матеріал, когнітивна модель **серце – земля (грунт)** є непродуктивною. Уживаються тільки поодинокі випадки: *А тим часом та брехня некла її, скопала її серце нестерпучими болями, яких Параскіца не могла втишити...* [7, с. 277]; *... вкинути в серце зерно... бажань* [7, с. 104].

Когнітивна модель **серце – вогонь** є однією з найпродуктивніших у авторській картині світу Михайла Коцюбинського : *– Знаєш що, я так хочу пити, аж у мене серце горить...* [7, с. 245]; *Ні, Параскіца не може згадати її, бо її щось пече коло серця, щось підступає до горла і душить* [7, с. 272]; *Якась шалена злість засвітила її очі й запалила серце* [7, с. 284]; *– І прийшли ми до Мекки, до Ель-Хораму, – тягне-скрипить хаджі Бекір, – і запалало моє серце великим вогнем радості...* [7, с. 292]; *Тільки хаджі Бекірове серце спалахнуло гнівом праведним, і, мечучи блискавки з очей, він гримнув на Септара* [7, с. 298]; *Несправедливість, офірою якої він почувється, болісно ятрить йому серце, труїть життя* [7, с. 226]; *Він розповідає, як Гнат любить Настю, як він розійшовся з жінкою, як розпалився серцем, побачивши, що Олександра б'є його кохану, як, засліплений гнівом та жалем, не тямлячи, що робить, зарубав покійницю...* [7, с. 83]; *«Домна!» – промайнуло в голові його, і він [Семен] почув, що якийсь промінь зігрів його серце, осяяв п'їтму, що оповила долину, розвіяв густий туман ...* [7, с. 103]; *Одно тільки скрашало його життя невеселе: надія на краще, що жевріла в його серці* [7, с. 110] та ін.

Концепт СЕРЦЕ у авторській картині світу Михайла Коцюбинського найменше представлений когнітивною моделлю **серце – речовина**. В основі речовинних метафор знаходиться когнітивна модель **серце – крижина**. Наприклад: *З того менту, як вона побачила їх разом, кров захолела в її жилах, серце стало крижиною і, холодне, пекучо-холодне, б'ється в грудях, і болить, і ниє, і не дає супокою* [7, с. 272].

Когнітивна модель **серце – рослина** представляє вегетативний код : *Е, гетьте, думки сумнії, не суши журбо, завчасу серця* [7, с. 187]. Рослини можна описати через різні групи ознак. У творах Михайла Коцюбинського трапляються випадки, коли когнітивна модель **серце – рослина** представлена видами рослин (наприклад, деревом, у якому завівся шашіль) : *А далі, як звук уже, оговтався, розглянувся навкруги, і завелась у серці шашіль...* [7, с. 146]; *Гляну на людей – ні, не наші люди – ... і знов тая шашіль у серці ворухиться* [7, с. 146].

Вітальні ознаки поділяються на дві групи : 1) належать усім живим істотам; 2) належать тільки людині. Перша група формує зооморфні ознаки, друга – антропоморфні.

Ознаки тварин, птахів і комах утворюють зооморфний код, який використовують для опису концептів внутрішнього світу людини. Концепт СЕРЦЕ у творах Михайла Коцюбинського продукується когнітивними моделями : 1) **серце – тварина** (*А я не кохав її, ні... було, аж за серце мене все щось, як день не бачу* [7, с. 145]); 2) **серце – комаха** (*А тепер – хай розжевіють... хай висисають кров серця...* [8, с. 171]); 3) **серце – птах** (*Серце в неї [Емене] тьохнуло : вона пізнала Септара – красу кучуккойського парубоцтва, завязтого провідника, образ якого бідна дівчина довог носить у серці, хоч не сміє й очей звести на свій ідеал, як се й пристало порядній татарській «киз»* [7, с. 290]; *У Семена так і тьохнуло серце* [7, с. 130]. Непрямою орнітологічною ознакою концепту СЕРЦЕ у творах Михайла Коцюбинського зафіксовано 'трепет' : *Серце моє – серце завязтого фотографа затріпалося в грудях* [7, с. 259]; *Вона поспішно*

випутала голову із спідниць, і хоч лице її горіло від сорому, **серце радісно тріпало** в грудях... [7, с. 287]; **Серце** в грудях **тріпалося**, як риба в руці, а очі пожадливо захоплювали клаптик дороги, що виднілась у шпарку [7, с.290] та ін.

Концепт СЕРЦЕ в авторській картині світу Михайла Коцюбинського представлений живою істотою : рухається, б'ється; болить; росте тощо. «Живе серце – означає рухається» [13, с. 48]. Рух, биття – ознаки живого серця. Наприклад : *Стояв на місці, і **серце билось** у нього тривожно* [8, с. 170]; *А **серце** хоч б'ється в мужицьких грудях, таки бажає щастя, таки рветься до кращого життя, живе надією!* [7, с. 30]; *І не радісно, а турботно **забилося** у мене **серце*** [7, с. 148]; *Уся кров збігається йому до серця, **серце почина бити** на гвалт* [7, с. 158]; *Є, зародив господь, радісно б'ється Замфірове **серце**, а очі сміються до здорових грон* [7, с. 194] та ін. Як будь-яка жива істота, **серце** смертне. Смерть **серця**, на думку М. Піменової, потрібно розуміти як кінець життя [13, с. 78]. Смерть **серця** описується зупинкою його руху. Наприклад : ***Серце** тоді **переставало битись** і, спинивши дух у грудях, Гнат весь обертався в увагу...* [7, с. 32]; ***Серце** **перестало** йому **битися** у грудях* [7, с. 245]; *Їй [Насті] здалося, що то смерть її прийшла за нею, **серце** в неї **перестало битись** у грудях, голос наче втік глибоко-глибоко в груди, так що звідти несила добути його й крикнути* [7, с. 78] та ін. **Серце** у творах М. Коцюбинського болить (як жива істота): *Може, й в його[тестя] **серце болить** за своєю дитиною* [7, с. 41]; ***Серце** в нього [Гната] **щеміло**, немов хто стискав його у жмені, однак він не міг спинити бажання хоч раз в житті зазнати того щастя* [7, с. 53]; *У неї [Гашиці] **серце** так **наболіло** через нього [Йона], в неї голова така намучена від думок ...* [7, с. 250]; *...зачепить **наболіле серце*** [7, с. 250]; *Аж тепер, під свіжим враженням недавньої пригоди, я чув, як **щемить** моє **серце**, не маючи відповіді на печучі питання, як мучать мене ті думки* [7, с. 264]; *... **серце** стало крижиною і, холодне, печучо-холодне, б'ється в грудях, і **болить**, і ниє, і не дає супокою* [7, с. 272]; *Тільки ця вода давала життя всьому, що росло на камені, і коли одна половина села спускала її на свої городчики, у другій **боліло серце** дивитись, як сонце і камінь в'ялять їм цибулю* [8, с.92]; *Ще ніколи не було йому так важко, так гірко, ще ніколи не **щеміло** так **серце**...* [с. 132] та ін. **Серце** у творах М. Коцюбинського росте й має вік: *Харитя почула, що її **маленьке серце** **заболіло**, наче хто здавив його в жмені* [7, с. 23]; *Але мало-помалу, коли **нехтіть** до Гашиці **зростала в серці** Йоновім...*[7, с. 249]; *Співи, сміхи, веселі поклики лунають по гаях, а в Емене **росте серце** і **горять очі*** [7, с. 292]; *... **дитячим** чутливим **серцем** збагнув весь трагізм сцени* [7, с. 104-105]; *А **серце** Романа **росте** вгору ...*[7, с. 112]. Воно має розмір : *Не раз **стискалося** Гнатове **серце**, не раз зсувалися тонкі брови, коли безжурний Петро гнув всілякі жарти, вигадки, весело, по-дитячі сміявся* [7, с. 31]; *передчуття лиха **стискало** йому **серце*** [7, с. 219]. **Серце** – це жива істота, яку можна лоскотати : *Водить смичком по нервам, **лоскоче серце*** [8, с. 145].

Дуже поширеною когнітивною моделлю у творах Михайла Коцюбинського є **серце – людина**. Антропоморфні ознаки концепту СЕРЦЕ дуже різноманітні. **Серце** (як людина) : 1) спочиває : *З вірою, з запалом неопіта розгортав передо мною Солонина план своєї діяльності на селі, діливсь зі мною своїми спостереженнями, своїми radoщами й смутком, а я слухав і чув, як **спочиває** моє **серце**, як мені хочеться разом з ним і вірити, і надіятись* [7, с. 265]; 2) чує : *«Кепек! Кепек!» – ображено думає Емене, і **чує в серці** жаль до батька, і чогось зітхає, і знов шайтан нашіптує їй грішні думки, каламутить спокій!* [7, с.292]; 3) говорить : *Стара залякла, увірвавши думку, та мов прислухалася, що **скаже серце**, як погодиться з думкою* [7, с. 100]; 4) бажає : ***Серце** його знов **забагло** кохання, того тихого раю, про який він [Гнат] так давно **марив*** [7, с. 43]; 5) віщує : *Наче **віщувало серце** якесь лихо несподіване* [7, с. 114] та ін.

Як засвідчує аналізований фактичний матеріал, концепт СЕРЦЕ у авторській картині світу Михайла Коцюбинського представлений когнітивною моделлю **серце – вмістилище (скринька)** : *От якби мати вірну дружину, тиху, сумирну, щоб перед нею можна було **розкрити** своє **серце**, показати, що там **наболіло**, **запеклося**, що **труїть** чоловіка; щоб вона пожалувала і своїм тихим, приязним словом, мов рукою, зняла всю вагу з серця* [7, с. 30]; *Кожне слово глибоко **западало** йому **в серце**, болісно торкало чутливі струни його серця* [7, с. 53]; *... **відкрив серце** Аллаха* [7, с. 296]; *... усе **бачать**, що в тебе **заховано в серці*** [7, с. 143], який виражає концептуальну ознаку простору (внутрішній простір). У **серці** щось живе, ворухиться: *Усе частіше **постерігав** він, що **в серці** його **ворухиться** кохання, тихо, приязне кохання, що воно охоплює цілу його істоту* [7, с. 31]; *Сумно так стало в теке; бліді обличчя немов застигли, а **в серці** **щось** **неспокійне**, там **щось** **ворухиться*** [8, с. 143].

Як стверджує О. Селіванова, «серце має власну параметризацію, зокрема глибину, що аналогізується із найбільш чутливим місцем людського ества...» [15, с. 119]. Це спостерігаємо у фразеологічній авторській картині світу Михайла Коцюбинського. Наприклад: *Вона **тремтіла** й плакала, а звідкись з **глибини**, з **самого споду серця**, здіймався голос, потішаючи її...* [7, с. 252]; *Скільки раз заглядала вона Параскіца в своє дзеркальце, стільки раз з **глибини** її дівочого **серця** зринав ревний жаль на власну бридоту, і руки мимохіть здіймалися до обличчя та розгладжували дрібненькі зморшки, що мов легкими павутиннями, заснували її твар* [7, с. 270-271].

Михайло Коцюбинський аналогізує **серце** з предметом : ***Серце** в неї [Емене] **упало**, сльози **закрутились** в очах...*[7, с. 295]; *Літніми вечорами, такими тихими й свіжими, коли зорі висіли над землею, а місяць над морем, Алі виймав свою зурну, привезену з-під Смірни, **примоцнувався** під **кав'ярнею** або **деінде** і **розмовляв** з рідним краєм сумними, **хапаючими за серце** згуками* [8, с. 93]; *Побожні пісні **гойдали** Абібулі **серце**, **розкривали**, як чашу, в яку мала сплинати нині ласка Аллаха...*[8, с. 134]; *Семен почув, що **серце** його **раптом обірвалось, впало**...*[7, с. 129]. Проектуються властивості предметів із різних видів людської діяльності. Наприклад, калатання дзвону: *В його [Замфіра] **запамороченій** **голові** **роєм** **ворушились** тисячі думок, **серце калатало** в грудях...* [7, с. 220]; *Тиховичеві чогось **голосніше** **закалатало** в грудях **серце*** [7, с. 225].

Висловлені вище міркування дозволяють резюмувати: 1) в авторській картині світу Михайла Коцюбинського концепт СЕРЦЕ продукується, в основному, традиційними когнітивними моделями; 2) найчастіше *серце* у творах Михайла Коцюбинського аналогізується з людиною, вогнем, вмістилищем, предметом; 3) концепт СЕРЦЕ характеризується відповідним змістом, постійною динамікою, особливостями об'єктивації та потребує подальших досліджень.

Джерела та література:

1. Арутюнова Н. Д. Синтаксические функции метафоры / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Отд. лит. и яз. – М., 1978. – Вып. 3. – Т. 37. – С. 203-262.
2. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – М. : Наука, 1979. – С. 146-173.
3. Балабан О. О. Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец.10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. О. Балабан. – Донецьк, 2006. – 20 с.
4. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія / Н. І. Бойко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 552 с.
5. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3-29.
6. Ильинская И. С. О языковых и неязыковых стилистических средствах / И. С. Ильинская // Вопросы языкознания. – 1954. – № 5. – С. 84-89.
7. Коцюбинський М. М. : твори в трьох томах / М. М. Коцюбинський : Дніпро, Т.1. – 1979. – 317 с.
8. Коцюбинський М. М. : твори в трьох томах / М. М. Коцюбинський : Дніпро, Т.2. – 1979. – 287 с.
9. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія / Лариса Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
10. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры: Сборник. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
11. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : ИЦ «Академия», 2004. – 208 с.
12. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра: монографія / В. Г. Ніконова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
13. Пименова М. В. Концепт *сердце*: Образ. Понятие. Символ: монографія / М. В. Пименова. – Кемерово : КемГУ, 2007. – 500 с.
14. Піщикова К. В. Стратегії домінування в аргументативному дискурсі : тендерний аналіз (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / К. В. Піщикова. – Х., 2003. – 19 с.
15. Селіванова Олена. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія / Олена Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
16. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові: монографія / Т. М. Сукаленко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 240 с.
17. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія. – 3-є вид., зі змін. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 306-309.
18. Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний тендерний рух / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2005. – № 1. С. 3-26.
19. Тараненко О. О. Языковая семантика в её динамических аспектах : Монографія / О. О. Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.
20. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия [отв. ред. А. А. Уфимцева]. – АН СССР. Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
21. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и её экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26-52.
22. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту краса в поезії українських шістдесятників : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Цапок. / Черкаси, 2003. – 191 с.
23. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике / А. Ченки // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68-78.
24. Черкасова Е. Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов / Е. Т. Черкасова // Вопросы языкознания. – 1968. – № 2. – С. 28-38.